

MI AZ ANARKIZMUS?

Alig van szociológiai kérdés, amely köré oly sűrű köd gyült volna, mint az anarkia fogalma köré. A nagy közönység a szó legszorosabb értelmébe véve tájékozatlan és a legfantasztikusabb vélemények terjedtek el erről az irányzatról. A legáltalánosabb nézet az, hogy az anarkisták bombavető. Hogyha azután ezzel szemben reámutatunk Tolsztojra, Krapotkinra, Malatesztára, akkor azt a választ kapjuk, hogy ezek „ideális anarkisták”. Egészen intelligensnek látszó emberek eltudják képzelni azt, hogy egy irányzat hívei bombavetőkből és idealistákból állanak! De nem is csodálkozhatunk ezen, mert majdnem hasonló fokú tájékozatlansággal találkoznak igen sok szociológusnál is. Hogy csak a legjellegzetesebb példára mutassak reá: a tudós Elzbacher beható tanulmányok árán még odáig sem bírt eljutni, hogy felállította volna a problémát. Vaskos könyvében, — amelyben a „modern szociológia módszereivel” vizsgálja a hét legkiválóbb anarkista, Proudhon, Stirner, Bakunin, Tucker, Krapotkin és Tolsztoj tanait, arra az eredményre jut, hogy ezek a tanok homlokegyenesen ellenkeznek egymással és hogy egységes anarkista tanok nem is léteznek. Ilyen körülmények között csak természetes, hogy igen sokan, akik anarkistának vallják magukat, nem ismerik az anarkizmus lényegét. Ahogyan látni fogjuk, ennek a különös zavarnak az a legfőbb oka, hogy a legtöbben nem anarkista módszerekkel, mondhatnók anarkistaellenes módszerekkel nyulnak a problémához. Már pedig az anarkizmus egyszerű tanait csak az ismerheti meg, aki valóban elfogulatlanul foglalkozik a kérdéssel.

Az anarkizmusnak klasszikus meghatározását adja már Ovidius. „Aurea prima sat est aetas, que vindice nullo, sponte sua sine lege fidem rectumque colebat” És Ovidius óta minden gondolkozó foglalkozott ezzel a kérdéssel, habár nyíltan és határozottan alig az utolsó évszázadban állították fel a problémát. A legegyszerűbben egy orosz szekta, a duhoborcok jellemezték az anarkizmus alapelvét. „A jót az Isten teremtette, a hatalom az Antikrisztus műve”. Ebben a naiv hittételben a legplasztikusabban nyilvánul meg az a gondolat, amely évezredekken keresztül

a háttérben lappangó gyakran öntudatlan erőforrása volt; oly sok vallási, tudományos és társadalmi küzdelemnek.

Az anarkizmus az a szociális, kulturális — és hogyha akarjuk — vallási irányzat, amely minden társadalmi fejlődés, tökéletesedés akadályát abban látja, hogy az emberi társadalom elnyomókra és elnyomottakra oszlik. „A hatalom akadály a egyéni jólétnek”. (Stirner) „A boldogság legfőbb akadályai a hatalom és a halál”. (Tolsztoj) „A hatalom megakadályozza a tökéletesedést”. (Godwin) „A hatalom kizárja a méltányosságot”. (Proudhon) „Tökéletes ember csak szabad társadalomban fejlődhetik. A hatalom árnyékában emberek helyett rabszolgák és urak élnek”. (Bakunin) „A haladás a társadalom műve, az államé a pauperizmus”. (Krapotkin) „A hatalom a jogsérelem megtestesülése”. (Tucker) Röviden az anarkizmus első és egyetlen tétele: a hatalom káros. Hogy a hatalom az elnyomottra nézve káros, azt fölösleges fejtegetni. Bakunin részletesen kimutatja, hogy mennyire káros magára a hatalom birtokosára nézve. „Aki politikailag vagy gazdaságilag privilegizált helyzetben él, annak megzavarodik az agya és megmérgeződik a szive. Ez a szociális élet kérlelhetetlen törvénye, amely alól sem az egyének, sem az egyes népek nem lehetnek kivételek”. „A rabszolga elnyomott ember, de a rabszolgatartó, aki embertársát megalázza, legfeljebb úr”. Vonatkozik ez természetesen az úgynevezett demokratikus uralomra is, amint többek között Tucker fejti ki részletesen. Minden demokratikus uralomnak legalább két hibája van: az, hogy elvei vannak és hogy hatalommal bír, amelyet elvégre mégis csak gyarló emberek gyakorolnak. Már pedig, hogyha elveim vannak és hatalommal bírok, úgy kétségkívül oda fogok törekedni, hogy elveimet a hatalom eszközeivel, — tehát más elvek erőszakos elnyomásával érvényesítsem. Az a körülmény, hogy a hatalmat kizárólag a jó érdekében gyakorolom, nem lehet mentség, mert gyarló ember vagyok és nem csalhatatlan. A hatalma tetőfokán álló pápaság igen helyesen felismerte ezt a körülményt és csalhatatlannak jelentette ki magát, hogy hatalma erkölcsi alapjait megmenthesse.

Ennél az alaptételnél álljunk meg kissé. A hatalom rossz, — mondja az anarkista. Tekintsük most már, hogy

egyed társadalmi csoportok hogyan viselkednek a hatalommal szemben. Nemde a hatalmat lehet támogatni, lehet ellene harcolni és végre lehetek vele szemben közönyös is. Vizsgáljuk külön-külön a három esetet:

1. A hatalmat lehet támogatni, nem tudva, hogy az káros, de lehet úgy is, hogy meg vagyok győződve káros voltáról. A polgári pártok abban a meggyőződésben támogatják a hatalmat, hogy az hasznos, sőt nélkülözhetetlen, jó. Viszont a szocialisták tudják, hogy a hatalom káros, hiszen az uralomnélküliségre törekszenek, de harci eszköznek akarják felhasználni a hatalmat. Legjellemzőbb erre nézve az orosz kommunista párt esete, amikor a „hatalom maximumát igyekeznek megszerezni, hogy előkészítse a hatalomnélküliséget“. És itt külön ki kell emelni ezt a kirívó ellentétet: Leninék akkor, amikor kimondottan anarkista végcél felé törekcszenek, elkeseredettebben üldözik az anarkistákat, mint a jobboldali ellenforradalmárokat.

2. A hatalommal szemben közönyös a lebemann-nyárspolgarság és a primitív tömegek, melyek lelkének mélységében ott szunnyadnak az anarkista hajlamok. „Megadják Istennek, ami Istené és a császárnak, ami a császáré“, de tovább nem foglalkoznak a problémával. Ezek kitűnő példáit látni az elszigetelt orosz falukban. A bolsevik agitátort közönyösen fogadják és amikor mégis közelükbe férkőzik, naiv kérdéseikkel hozzák zavarba.

— Aztán ki most a ti cárotok ? ... Bizonyára kitűnő, nagylelkű cár... Hogy nincsen cárotok?... Elnöknek nevezik?... Azt elvégre mégis csak cár. Hogy a nép választotta?... Mi?... Hogy jönnek én hozzá, hogy cárt válasszak?... Hiszen azt sem tudom, hogy kicsoda. Majd tőlem fogják megkérdezni, avagy az Iván Petrov komámtól!

És ezen az ércfalón megtörik minden igyekezet. „Te vagy a cár! Él j soká dicsőségben!... Milyen hatalmas vagy, jó vagy és én mennyire szeretlek!“

— „Megadtam neked a magadét és most hagyjál békében, te Antikrisztus“ — gondolja magában és él tovább anélkül, hogy törődne vele, hogy mi történik a cárral. „A mi Nikolájunkat most Leninnek nevezik“ — mondogatják gúnyosan és ezen a véleményen nem változtat semmiféle földosztás, reform. „Petrográdból sohasem jön jó.“

Ezzel a tarka világgal ellentétben az anarkisták nyíltan szembehelyezkednek a hatalommal. Csakhogy a hatalom fogalmát ki terjesztik mindenre, amire ráillik. Talán helyesebb is volna a „hatalom“ helyébe az „auctoritást“ tenni. Az előítélet, az elfogultság, az „elv“ vézesebb hatalmak, mint azok, amelyeket a mindennapi életben értünk a hatalom alatt. „Gondolataim elválnak tőlem“ testet öltének és zsarnokokká lesznek felettem, — mondja Stirner. Az anarkista nemcsak a politikai és gazdasági hatalom, hanem minden auctoritás ellen küzd. Amennyiben nem volna oly kivételesen fontos, fölösleges is volna külön megjegyezni, hogy az anarkista ebben a harcban természetsszerűleg nem alkalmazhatja az auctoritás és a hatalom semmiféle fegyverét.

Ezek után felvetődik az a kérdés, vajjon anarkista-e mindenki, aki a hatalom ellen küzd? Korántsem. A bom-bavető anarkista tulajdonképen nem anarkista. Lehet ideálista, aki megrészegült az anarkista tanoktól, akit hóvágý fogott el, hogy azokat a tanokat bármily úton belevigye az életbe, avagy legalább is útjokat egyengesse és ezért a hatalom fegyveréhez, a bombához nyul. Az az anarkista, aki öl, megszűnt anarkista lenni, mert maga is elnyomóvá, más életének elrablójává lesz. Az anarkista a merénylet elhatározása által beigazolja, hogy a hatalom világának gondolatköréből képtelen kiszakadni. Már ebből a futólagosan odavetett vázlatból kitűnik, hogy az anarkistának az uralomnélküliség elvének követkevcenciáit vaskövetkezetességgel kell levonnia, nehogy az ellenkező irányzat eszközévé legyen. És itt kerülünk szembe a legsúlyosabb problémával, amellyel valójában talán csakis Tolsztoj birkó-zott meg, amikor a duhoborcok példájára a passzív ellentállást hirdette. „Ne támogasd a hatalmat abban, hogy elnyomja embertársaidat és már is megtetted a megteendő jórészét.“ Tolsztoj szerint az anarkia megoldásának egyetlen lehetősége az önképzés. Minden igyekezetünket csakis a magunk tökéletesítésére fordítsuk, mert jogunk sincsen arra, hogy mással törődjünk. És saját életével bebizonyította tantételét. Tolsztoj csak saját magával törődött, Tolsztoj nem üzött propagandát és mégis milliókat nyert meg, milliók előtt tárt fel új világot.

Tolsztoj életelve a legszélesebb anarkista koncepció, kristálytisztán egyszerű és hidegen magas álláspont. Hogyan járulhatnék hozzá az ember felszabadításához akkor, amikor még magam is rabszolga vagyok, — viszont hogyan mérlegelhetném önmagamra nézve, hogy tényleg felszabadultam-e avagy mily fokban szabadultam fel? Hogyha még nem szabadultam fel, úgy előbb el kell követnem mindent arra nézve, hogy magam felszabaduljak. De viszont ennek megtörténtét nem vagyok képes konstatálni, tehát az öntökéletesítés útján nem állhatok meg. Más céлом ennek következtében nem is lehet. Elvégre valamennyien benne élünk egy társadalomban, amelynek minden életjelensége determinálólólag hat ki cselekedetemre, más oldalról pedig minden cselekedetünk és egész életünk hozzájárul ahhoz, hogy a társadalom menetét determináljuk. A magam kicsisége és a társadalom kiterjedt volta nem jelenti azt, hogy az arány ennek az aránytalanságnak megfelelő. Minden az erkölcsi erőtől függ, amelyet képviselek és ezért azt a maximumra kell emelnem. Hogyha magam lelkileg teljesen fel tudnék szabadulni, úgy felszabadíthatnám az emberiséget. Amennyiben ez nem sikerült, ez mindössze azt jelenti, hogy az elsőt sem érhettem el. Ez a magas régió, ahol Tolsztoj tanai összeolvadnak Stirner és Nietzsche tanaival.

Emeljük ki még egyszer azt az egyetlen fontos pontot, hogy az anarkista küzd a hatalom, az auktoritás ellen. Ez az anarkista tanok archimedesi pontja és ebből kell levezetni az anarkizmus filozófiáját. Aki ettől függetlenül akar kérdéseket megoldani, mint ahogyan például Elzbacher is teszi, az csak azt bizonyítja, hogy nem értette meg a kiindulási pontot. Elzbacher pl. külön tanulmányban vizsgálja, hogy milyen álláspontot foglalnak el az anarkisták a törvénnyel szemben. Pedig hogyha Elzbacher tekintetbe vette volna, hogy a törvény a hatalom emanációja, úgy az első pillanatban megértette volna, hogy az anarkistának ez nem lehet probléma. Mit is jelentene a törvény ott, ahol nincsen végrehajtó hatalom? Ahol nincsen hatalom, ott nincs más törvény, mint az ember mentalitásának emanációja. Ugyanilyen ferde helyzetbe kerül Elzbacher és sok más kutató a magántulajdon kérdésének felvetésével is. Aki ismeri az anarkizmus lényegét, az előtt

világos; hogy a magántulajdon nem lehet probléma ott, ahol nincs hatalom. Az anarkizmus magyarázóinál és kritikusanál lépten-nyomon találkozunk ilyen alapvető tévedésekkel és ezek szűlik azt a sűrű ködöt, amely az anarkizmus lényegét borítja. Különösen feltűnő a meg nem értés ott, ahol az anarkista utópiák kerülnek felszínre. Az anarkizmus kizárja az utópiákat, az anarkizmus mindössze arra törekszik, hogy az emberiség életének folyását ne befolyásolja, se külső, se belső hatalom. Az anarkizmus az állami rend helyett társadalmi rendet, állami törvények helyett természeti törvények uralmát kívánja megalapítani.

Ezek után fel kell vetnünk azt a kérdést, hogy mi az anarkizmus álláspontja az evolúcióval és a forradalommal szemben. Az anarkista ideológiának megfelelőleg az elnyomáson alapuló állami rend megakasztja az evolúció folyamatosságát, kondenzálja az elégtelenséget és ezáltal robbanásokat, forradalmokat idéz elő. Ezzel szemben az anarkia az elnyomtatás megszüntetésével szüntelen evolúciót kíván és ezáltal elejét akarja venni forradalmak kényszerűségének. Természetes, hogy minden forradalom, amely a hatalom eszékeivel igyekszik céljait elérni, ellenében áll az anarkizmus alapelveivel. Akik szem előtt tartják ezt az egyszerű igazságot, azok természetesnek fogják találni, hogy az anarkista-kommunista Kropatkin nem hajlandó elismerni azt a szovjetkormányt, amely a hatalom eszközeivel véli elérhetőnek az állam nélküli anarkista-kommunista társadalmat.

ERDÉLYI VIKTOR